

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ ПРАВОЧИНІВ БОРЖНИКА У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

СЕРГІЙ ЖУКОВ

Д.Ю.Н., СУДДЯ-СПІКЕР
КАСАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО
СУДУ У СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Основною метою визнання недійсними правочинів за участю боржника у межах справи про банкрутство є:

- захист інтересів кредиторів,
- наповнення ліквідаційної маси,
- скорочення різниці між розміром ліквідаційної маси і загальним розміром кредиторських вимог.

Існує велика кількість випадків укладення угод, сторони яких, шляхом здійснення недобросовісних дій порушують права та законні інтереси інших учасників угод, а також права осіб, що не є учасниками цих угод.

Визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство спрямоване на досягнення однієї з основних цілей процедури неплатоспроможності – максимально можливе справедливе задоволення вимог кредиторів.

Верховний

Суд

Касаційний господарський суд

Для надання визначення таким угодам (правочинам), можна звернутися до судової практики.

В постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі №369/11268/16-ц такі угоди названо ФРАУДАТОРНИМИ ПРАВОЧИНАМИ (правочини, що вчинені боржником на шкоду кредиторам).

Фраудаторні правочини (правочини, що вчинені боржником на шкоду кредиторам) в українському законодавстві регулюються тільки в певних сферах зокрема:

- у банкрутстві (стаття 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»);
- при неплатоспроможності банків (стаття 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»);
- у виконавчому провадженні (частина четверта статті 9 Закону України «Про виконавче провадження»).

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

У новому КУПБ суб'єктний склад спору про визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство дещо розширено порівняно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Так, у статті 42 КУПБ визначено, що відповідну заяву має право подавати кредитор або арбітражний керуючий.

Згідно зі статтею 20 зазначеного Закону відповідну заяву міг подавати лише конкурсний кредитор та арбітражний керуючий.

За змістом статті 42 КУПБ подавати заяви про визнання недійсними правочинів боржника може арбітражний керуючий, який діє залежно від стадії, а саме розпорядник майна, керуючий санацією та ліквідатор.

ВАЖЛИВО ЩО:

- ч. 9 ст. 44 КУПБ визначені додатково повноваження розпорядника майна щодо визнання недійсними правочинів боржника;
- ч. 5 ст. 50 КУПБ визначені додатково повноваження керуючого санацією щодо визнання недійсними правочинів боржника;
- ч. 1 ст. 61 КУПБ визначені додатково повноваження ліквідатора щодо визнання недійсними правочинів боржника.

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Постає питання: чим є подання заяв про визнання недійсними правочинів боржника, правом або обов'язком арбітражного керуючого?

У ч. 3 ст. 12 КУПБ визначено, що під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий зобов'язаний діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов'язки надано (покладено).

Арбітражний керуючий, проаналізувавши документи та фактичні обставини у справі про банкрутство, самостійно визначає наявність підстав для подання заяви (позову) про визнання недійсними правочинів боржника та спроможність такої заяви чинити вплив на наповнення ліквідаційної маси, відновлення порушених прав кредиторів і погашення їх вимог.

Наведене є свідченням, що подання заяв про визнання недійсними правочинів боржника, у разі встановлення арбітражним керуючим наявності фраздаторних правочинів боржника вчинених у підозрілий період, це обов'язок арбітражного керуючого, який спрямований на виявлення та повернення майна боржника у справі про банкрутство.

Невиконання зазначеного обов'язку є підставою для відмови господарським судом у затвердженні звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу, що узгоджується з положеннями ч. 4 ст. 65 КУПБ.

Верховний

Суд

Касаційний господарський суд

Особливістю у реалізації повноважень арбітражного керуючого у ліквідаційній процедурі є обов'язок ліквідатора здійснити повноту дій, спрямовану на виявлення та повернення активів боржника (ч. 1 ст. 65 КУПБ).

Цей обов'язок кореспондується з правовою презумпцією сумнівності правочинів при дослідженні угод боржника у справі про банкрутство.

Поняття правової презумпції сумнівності правочинів при дослідженні угод боржника розкрито у правових висновках Верховного Суду (постанова Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 910/6179/17).

Правова презумпція сумнівності правочинів передбачає, що будь-який правочин боржника щодо відчуження ним свого майна, вчинений у підозрілий період, є сумнівним і може бути визнаний недійсним на підставі спеціальної норми закону. Ліквідатор зобов'язаний перевірити наявність підстав для визнання недійсним сумнівного правочину відповідно до статті 42 КУПБ або норм Цивільного та Господарського кодексів України.

Слід звернути увагу, що недійсними можуть бути визнані не всі без винятку правочини боржника, а саме укладені у підозрілий період і лише ті, підставність визнання недійсними яких передбачена ч. 1 та ч. 2 ст. 42 КУПБ.

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Спори про визнання недійсними будь-яких правочинів, укладених боржником, розглядаються господарським судом у межах справи про банкрутство за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК України), з особливостями, визначеними статтею 7 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУПБ).

Склад учасників розгляду спору визначається відповідно до ГПК України та КУПБ.

Відповідно до абз. 3 ч.2 ст. 7 КУПБ господарський суд за результатами розгляду спору суд ухвалює рішення. Водночас у ч.4 ст. 42 КУПБ зазначено, що за результатами розгляду заяви арбітражного керуючого або кредитора про визнання недійсним правочину боржника господарський суд постановляє ухвалу.

Оскільки у контексті наведених законодавчих норм існує правова колізія, тобто не зрозуміло, яке за своєю формою судове рішення має ухвалювати господарський суд – рішення чи ухвалу, вважаю, що під час розгляду спорів щодо недійсності правочину боржника ця суперечність законодавства може бути вирішена саме судовою практикою, або відповідними змінами КУПБ.

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Законодавець визначив різні умови та підстави для визнання недійсності правочинів боржника у кожній з частин 1 та 2 ст. 42.

Частина перша статті 42 КУПБ – так звані «складні умови та підстави»

УМОВИ:

Перша умова. Підозрілий період правочинів становить три роки, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство та після відкриття провадження у справі про банкрутство.

Друга умова. Обов'язковою умовою визнання правочинів недійсними у цьому випадку є наявність завдання збитків боржнику або кредиторам.

При доказуванні збитків для визнання недійсними правочинів боржника має бути доведено: те, що дії щодо укладення правочину суперечать інтересам боржника чи кредиторів; визначений конкретний розмір збитків, яких зазнав боржник або кредитор; те, що розмір збитків пов'язаний з укладенням оспорюваного правочину; наявність вини сторін правочину у збитках.

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

ПІДСТАВИ:

Перша підстава. Боржник виконав майнові зобов'язання раніше встановленого строку.

Друга підстава. Боржник до відкриття провадження у справі про банкрутство взяв на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами повністю або частково стало неможливим.

Третя підстава. Боржник здійснив відчуження або придбав майно за цінами, нижчими або вищими від ринкових, за умови, що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів.

Четверта підстава. Боржник оплатив кредиторю або прийняв майно в рахунок виконання грошових вимог у день, коли сума вимог кредиторів до боржника перевищувала вартість майна.

П'ята підстава. Боржник узяв на себе заставні зобов'язання для забезпечення виконання грошових вимог.

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Частина друга статті 42 КУПБ:

Єдина умова. Підозрілий період правочинів становить три роки, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство. Так, підозрілий період за цим пунктом є обмеженим лише на минуле.

Перша підстава. Боржник безоплатно здійснив відчуження майна, взяв на себе зобов'язання без відповідних майнових дій іншої сторони, відмовився від власних майнових вимог.

Друга підстава. Боржник уклав договір із заінтересованою особою.

Третя підстава. Боржник уклав договір дарування.

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Часто у практиці щодо визнання недійсними фраздаторних правочинів постає питання: Як бути, коли відчуження майна відбулося двічі або більше разів після правочину, вчиненого боржником у підозрілий період?

У разі якщо арбітражним керуючим або кредитором виявлені правочини, вчинені у підозрілий період та наявні підстави визначені частинами 1 та 2 ст. 42 Кодексу, то необхідно звертатися з відповідною заявою до господарського суду.

Разом з тим, вимоги визнання недійсності першого правочину можуть бути поєднані з вимогами про витребування майна у останнього недобросовісного набувача відповідно до ст. 388 ЦК України, якщо воно відбуло поза волею власника на відчуження майна (якщо воля боржника при укладенні правочинів була спрямована не на досягнення розумної ділової мети, а на виведення активів боржника з метою порушення прав кредиторів).

Арбітражний керуючий або кредитори звертаючись до господарського суду з заявою про витребування майна у останнього недобросовісного набувача мають довести, що САМЕ ТАКІ ВИМОГИ є належним способом захисту порушених прав та інтересів.

Верховний

Суд

Касаційний господарський суд

Наслідки визнання недійсними ФРАУДАТОРНИХ правочинів боржника

НАСЛІДКАМИ недійсності правочинів боржника з підстав передбачених частиною 1 або 1 статті 42 КУПБ є те, що **кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно**, яке він отримав від боржника, а в разі неможливості повернути майно в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину (ч. 3 ст. 42 КУПБ).

Ліквідаційна маса формується лише на стадії ліквідаційної процедури.

Існує невизначеність, як саме будуть застосовані наслідки недійсності або зобов'язання щодо повернення майна чи повернення грошей на стадії розпорядження майном або санації.

Господарський суд має детально визначити у резолютивній частині рішення, не чекаючи відкриття ліквідаційної процедури, як саме воно повинно виконуватися (наслідки недійсності правочину боржника), що узгоджується з приписами абзацу 3 ч. 2 ст. 7 КУПБ (господарський суд розглядає спори, стороною в яких є боржник, за правилами, визначеними Господарським процесуальним кодексом України. За результатами розгляду спору суд ухвалює рішення.) та відповідає положенням п. 1 ч. 6 ст. 238 ГПК України (у разі необхідності у резолютивній частині також вказується про порядок і строк виконання рішення).

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Зміни у законодавстві про неплатоспроможність та банкрутство, а саме прийняття Кодексу України з процедур банкрутства, суттєво вплинули на розвиток інституту визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство.

Збільшивши у часі підозрілий період з одного року до трьох років, законодавець збільшив можливість захисту кредитором своїх інтересів та забезпечення справедливого задоволення своїх вимог.

Значна кількість питань, а саме щодо доведення збитків, щодо наслідків визнання правочинів боржника недійсними, щодо форми судового рішення за наслідками розгляду таких заяв та щодо порядку виконання таких рішень залишилися недостатньо врегульованими.

Це має виправити або законодавець, або зрозуміла, стабільна та єдина судова практика Верховного Суду.

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

ДЯКУЮ ЗА
УВАГУ!
